Jarkko Rapala

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Komission säädösehdotukset ihmisten käyttöön tarkoitetun veden kanssa kosketuksissa olevien materiaalien terveydellisistä vaatimuksista

Komission säädösehdotukset

Komissio on antanut 20.10.2023 kuusi säädösehdotusta, jotka koskevat uudelleenlaaditun ihmisten käyttöön tarkoitetun veden laadusta 16 päivänä joulukuuta 2020 annetun Euroopan Parlamentin ja Neuvoston Direktiivin (EU) 2020/2184 (jatkossa *juomavesidirektiivi*) toimeenpanoa.

Komission säädöksissä säädetään ihmisten käyttöön tarkoitetun veden (talousvesi ja lämmin käyttövesi) kanssa kosketuksissa olevien materiaalien hyväksyttävyydestä vesilaitteistoissa käytettäväksi. Säädöksillä otetaan käyttöön hygieniaa koskevat vähimmäisvaatimukset ja EU:n vaatimustenmukaisuusjärjestelmä näille materiaaleille. Siirtymäajan jälkeen markkinoille saatettavien tuotteiden valmistuksessa voidaan käyttää ainoastaan sellaisia materiaaleja, jotka sisältyvät EU:ssa sallittujen materiaalien luetteloihin (jatkossa *positiivilistat*), ja jotka on testattu ja merkitty säädösten edellyttämällä tavalla.

Valtioneuvoston E-selvitys eduskunnalle

Valtioneuvosto on antanut 10.11.2023 eduskunnalle E-selvityksen komission säädöksistä ja valtioneuvoston näkemyksistä komission säädösehdotuksista.

E-selvitys on laadittu yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriössä, ympäristöministeriössä ja valtioneuvoston kanslian EU-sihteeristössä. Selvityksen laatimisessa on kuultu laajalti kansallisia sidosryhmiä.

Käsittelyaikataulu

Komission julkinen kuuleminen säädösehdotuksista on ollut avoinna 20.10.2023–13.11.2023 välisen ajan (16.11.2023 eräiden säädösten osalta). Komissio on korostanut, että julkiseen kuulemiseen osallistuminen on tärkeää Suomen kantojen esille tuomiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö ja ympäristöministeriö ovat kannustaneet sidosryhmiään osallistumaan julkiseen kuulemiseen ja tukemaan valtioneuvoston kuulemisessa esittämiä kantoja.

Komissiota avustava juomavesikomitea käsittelee täytäntöönpanosäädökset 15.12.2023. Täytäntöönpanosäädökset ja delegoidut säädökset tulevat voimaan tammikuussa 2024. Säädöksiä sovelletaan kahden vuoden kuluttua niiden voimaantulemisesta eli tammikuussa 2026.

Jarkko Rapala

Säädösehdotusten ongelmakohdat Suomelle

Sinkinkadon kestävät messinkiseokset

Komissio ei ole ottanut Suomessa ja Ruotsissa käytettäviä messinkiseoksia luetteloihin, joilla vahvistetaan sellaisten EU:ssa sallittujen materiaalien käyttö, jotka ovat kosketuksissa talousveden ja lämpimän käyttöveden kanssa (jatkossa *positiivilistat*).

Suomen veden laatu edellyttää pieniä määriä lyijyä sisältävien sinkinkadonkestävien messinkien käyttämistä vesilaitteistoasennuksissa. Komission näkemyksen mukaan materiaaleista liukenee veteen liikaa lyijyä. Suomen ja Ruotsin asiantuntijat ovat kiistäneet tämän komission näkemyksen, ja toimittaneet komissiolle tieteellistä ja käytännön näyttöä sekä kansallisesti säädettyjen menetelmien mukaisesti testattujen materiaalien tuloksia siitä, että nyt käytössä olevista materiaaleista ei liukene veteen lyijyä siinä määrin, että talousvedelle direktiivissä säädetty enimmäisarvo ylittyisi.

Juomavesidirektiivin 11(3) artiklan tulkinta

Olisi tärkeää, että jäsenmaiden ilmoittamat kansallisiin hyväksyntöihin perustuvat messinkiseokset lisättäisiin ensimmäiselle positiivilistalle. Suomen lähtökohta ja juomavesidirektiivin tulkinta on ollut, että kaikki jäsenvaltioiden tällä hetkellä kansallisesti hyväksytyt ja komissiolle juomavesidirektiivin mukaisesti notifioidut veden kanssa kosketuksissa olevat materiaalit otetaan ensimmäisille positiivilistoille. Komission näkemys kuitenkin poikkeaa tästä.

Lyijy juomavedessä ja sen terveysvaikutukset

Suomen raakavesissä lyijyn määrä on erittäin pieni. Myös vedenkäyttäjille toimitettavassa talousvedessä lyijyn pitoisuus on vain noin 5–10 % juomavesidirektiivissä säädetystä raja-arvosta. Talousveden välityksellä elimistöön saatavan lyijyn ei siten voi katsoa aiheuttavan terveyshaittaa vedenkäyttäjille.

Maailman terveysjärjestön näkemyksen mukaan lyijyä päätyy veteen pääosin vain vesilaitteistoissa käytettävistä materiaaleista. Silti komission ehdotuksessa vesilaitteistoissa käytettävistä materiaaleista veteen liukenevan lyijyn osuudeksi talousvedessä (ns. *allokaatioprosentti*) on esitetty vain 50 %. Muille pääosin materiaaleista peräisin oleville metalleille (kupari ja sinkki) komissio esittää allokaatioprosentiksi 90 %. Allokaatioprosentti vaikuttaa siihen, miten materiaalien testauksessa saatavia tuloksia tulkitaan lyijyn pitoisuuden laskemiseksi talousvedessä.

Siirtymäaika

Jos kansallisiin hyväksyntöihin perustuvia messinkiseoksia ei oteta ensimmäiselle positiivilistalle, tulisi siirtymäajan, jolloin nyt käytössä olevia tuotteita voisi käyttää, olla riittävän pitkä. Komission ehdottama siirtymäaika vuoteen 2030 ei ole riittävä.

Kansallisten materiaaleja koskevien hyväksyntöjen tulisi olla voimassa riittävän pitkän siirtymäajan ilman uusia rajoituksia lyijyn liukenemisesta. Komission nyt esittämät siirtymäaikaa koskevat kirjaukset voidaan tulkita niin, että komission säädöksissä esitettävää tulevaa testimenettelyä sovellettaisiin jo siirtymäaikana, eivätkä kansalliset hyväksynnät riittäisi.

Vaikutukset teollisuuteen ja sisämarkkinoihin

Teollisuus on sitoutunut vahvasti vähälyijyisten ja lyijyttömien tuotteiden kehittämistyöhön. Teollisuus tarvitsee kuitenkin riittävän pitkän siirtymäajan, jotta se ehtii kehittää, standardisoida ja testauttaa uusia materiaaleja, mukauttaa tuotantomenetelmiään niitä vastaaviksi ja saattaa markkinoille uusista

materiaaleista valmistettuja tuotteita. Teollisuuden näkemys on, että siirtymäajan nyt käytössä oleville tuotteille tulisi olla vuoteen 2036.

Riittävän pitkä siirtymäaika tarvitaan myös EU:n sisämarkkinoiden toimivuuden varmistamiseksi siten, että eri jäsenmaita kohdellaan tasapuolisesti eikä sisämarkkinoilla toimimista rajoittaen. Tällä hetkellä ei ole tiedossa, että positiivilistalla tai markkinoilla olisi sellaisia sinkinkadonkestäviä ja lyijyttömiä tai vähälyijyisiä materiaaleja, joita voisi käyttää Suomen vesilaitteistoissa. Pohjoismaiden rajalliset markkinat eivät myöskään välttämättä kannusta muiden maiden tuottajia kehittämään sinkinkadon kestäviä materiaaleja.

Yhteiseurooppalaista harmonisoitua lainsäädäntöä veden kanssa kosketuksissa olevista materiaaleista on yritetty saada voimaan jo yli kahdenkymmenen vuoden ajan. Teollisuus on kannattanut aloitetta vahvasti, koska sen on oletettu helpottavan EU:n sisämarkkinoiden toimintaa mm. sen vuoksi, että teollisuuden toimijoiden ei tarvitsisi hakea hyväksyntöjä tuotteilleen eri maiden kansallisten säädösten mukaisesti.

Suomessa on noin 100 sinkinkadonkestäviä messinkilaatuja toimittavaa pk-yritystä ja lisäksi alalla toimii myös vientiyrityksiä. Komission nyt ehdottamien säädösten voidaan katsoa heikentävän pohjoismaisen teollisuuden toimintaa sisämarkkinoilla, koska teollisuus ei pysty sopeuttamaan tuotantoprosessejaan uusien säädösten mukaisiksi komission ehdotusten mukaisessa aikataulussa. Tässä tilanteessa suomalaiset yritykset joutuvat epäreiluun kilpailuasemaan, ja kilpailuetu markkinoilla siirtyy suurten jäsenmaiden suurille yrityksille, jotka ovat olleet jo pitkään tietoisia näiden maiden suunnittelemista kansallisista, juomavesidirektiiviä tiukemmista materiaalien lyijyä koskevasta sääntelystä. Suurimmat lyijyttömien materiaalien tuottajat ovat Saksassa.

Taloudelliset vaikutukset

Sinkinkadonkestävien materiaalien jättäminen pois positiivilistalta ja komission ehdottama lyhyt siirtymäaika aiheuttavat merkittäviä taloudellisia ongelmia. Vesijärjestelmiin asennettavat ei-sinkinkadonkestävät messinkiosat aiheuttaisivat ennenaikaisia vaurioita ja vuotovahinkoja, joiden seurauksena kosteus- ja homevaurioiden määrä kasvaisi. Se, ettei uusia sinkinkadon kestäviä materiaaleja olisi käytössä lyhyellä aikavälillä, johtaisi epärealistisen lyhyeen vesilaitteistojen käyttöikään ja toistuvaan uusimistarpeeseen 3–5 vuoden välein Suomessa. Tämä ei ole realistista, ja tästä arvioidut kustannukset on arvioitu olevan 3,2–3,5 miljardia vuodessa sinä aikana rakennetun asuntokannan osalta, jolloin sinkinkadon kestämättömiä tuotteita ei olisi saatavilla. Kustannuksissa ei ole otettu huomioon muuta rakentamista kuin asuntotuotantoa.

Vaikutukset kiertotalouteen

Nykyisellään Pohjoismaiden messinkiteollisuus on kiertotalousteollisuutta, ja teollisuus on sitoutunut vahvasti vihreään siirtymään ja ilmastonmuutoksen torjuntaan. Pohjoismainen messinkiteollisuus perustuu 90-prosenttisesti kierrätettyyn materiaaliin, jossa materiaali on peräisin kierrätetystä prosessiromusta ja vanhoista käytetyistä messinkituotteista. Komission säädösehdotusten myötä tämä järjestelmä romuttuisi ja neitseellisten materiaalien käyttö lisääntyisi merkittävästi, mikä lisäisi myös merkittävästi tuotteiden hiilijalanjälkeä. Neitseellisistä materiaaleista valmistetun messingin ilmastovaikutuksen on arvioitu olevan 8,4 kertaa suurempi kuin kierrätysmateriaaleihin perustuvan materiaalin.

Komission ehdotuksessa positiivilistalle on sisällytetty vain kaksi sinkinkadon kestävää seosta. Toista näistä ei voida kierrättää, koska se sisältää silikonia, eikä siten ole yhteensopiva muun kierrätysmateriaalien kanssa. Toinen materiaali ei ole standardoitu, jolloin sen koostumus ei ole tarkkaan tiedossa. Tästä voi seurata ongelmia teollisuuden tuotantoprosesseissa ja ennakoimatonta tuotteiden korroosiota vesilaitteistoissa.

Suomen vaikuttamistoimet

Suomen asiantuntijat ovat pyrkineet vaikuttamaan komission säädösehdotuksiin Euroopan kemikaaliviraston (ECHA) asiantuntijatyöryhmissä sekä kahdenvälisissä asiantuntijakeskusteluissa komission ja muiden jäsenmaiden asiantuntijoiden välillä. Yhteistyötä on tehty etenkin Ruotsin kanssa.

Valtioneuvoston poliittinen johto on pyrkinyt vaikuttamaan säädösehdotuksiin kahdenvälisissä neuvotteluissa ja kirjeenvaihdolla komission korkean johdon kanssa sekä kahdenvälisissä keskusteluissa muiden jäsenvaltioiden poliittisen johdon kanssa.

Johtopäätökset

Valtioneuvoston E-kirjelmässä on esitetty selkeästi ja perustellusti Suomen kanta, ja kirjelmän laatimisessa on kuultu kattavasti eri sidosryhmiä. Ensisijainen tavoite saada Suomessa ja Ruotsissa käytössä olevat sinkinkadon kestävät materiaalit positiivilistalle on kannatettava. Myös tavoite materiaaleista liukenevan lyijyn allokaatioprosentin muuttamisesta 50 %:sta 90 %:iin on kannatettavaa.

Mikäli tämä ei laajalti toteutetusta vaikuttamistoimista huolimatta onnistu, tulisi siirtymäajan kansallisesti hyväksyttyjen ja nyt käytössä olevien materiaalien käyttämiseksi olla pidempi kuin komission ehdottama vuoteen 2030. Teollisuus on esittänyt siirtymäaikaa vuoteen 2036, jotta kiertotalousnäkökulma ja vihreä siirtymä voitaisiin ottaa asianmukaisesti huomioon siirryttäessä vähälyijyisiin ja lyijyttömiin materiaaleihin. Valtioneuvoston esittämää vähimmäisiirtymäaikaa vuoteen 2032 voidaan kuitenkin pitää perusteltuna kompromissina, vaikka tällöin kiertotalousnäkökulman ja vihreän siirtymän periaatteita ei kaikilta osin voida ottaa huomioon.

Jarkko Rapala

Neuvotteleva virkamies